

The documents stored in the State Archives of Vinnytsia region indicate an active anti-religious work of the party and Komsomol organizations in cooperation with the “Atheists union” and trade unions.

During this atheistic anti-religious campaign there were used conversations at the enterprises, mass parties in clubs, schools, mass anti-religious work of art in the country.

Such an illogical destruction of the cultural monuments and works of art caused the anxiety and frustration of many employees of cultural institutions. But it was difficult to struggle against the Soviet authorities’ implementation of the communist way of life.

It should be mentioned that it deals not only with material or moral losses, destruction of the Church buildings that have a historical, architectural or religious value, but also with a radical change of ideological orientation, systematic and deliberate destruction of the spiritual world of Podillya region, its traditions and beliefs.

Keywords: pogorel'kivshchyna, orthodoxy, split, struggle, metropolitan, church.

УДК 421.01

М. П. КРАСКОВСЬКА

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПОЛІТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ВИТОКИ І СУЧАСНИЙ СТАН

Аналізується низка негативних явищ, притаманних політичній свідомості сучасного українського суспільства, відслідковується їхня генеза і зумовленість, з одного боку, самою історичною долею українського народу, а, з іншого, - революційними тенденціями сучасного розвитку, як українського соціуму, так і світового співтовариства в цілому.

© *КРАСКОВСЬКА Маргарита Петрівна* – кандидат філософських наук, доцент кафедри політичних наук Київського національного університету будівництва і архітектури

Ключові слова: національний характер, національна свідомість, національна самосвідомість, суспільна свідомість, політична свідомість, ідеологія націоналізму, державницька ідея.

Красковская М.П. Некоторые аспекты политического сознания украинского общества: истоки и современное состояние

Анализируется ряд негативных явлений, присущих политическому сознанию современного украинского общества, прослеживается их генезис и обусловленность, с одной стороны, самой исторической судьбой украинского народа, а, с другой, - преобладающими тенденциями современного развития, как украинского социума, так и мирового сообщества в целом.

Ключевые слова: национальный характер, национальное сознание, национальное самосознание, общественное сознание, политическое сознание, идеология национализма, государственная идея.

Kraskovskaya Margarita. Some aspects of political consciousness of ukrainian society: origins and current status

This article analyzes a number of negative phenomena inherent in the political consciousness of contemporary Ukrainian society, their genesis and conditionality, on the one hand, by the historical part of the Ukrainian people, on the other hand, by the evolving tendencies of contemporary development, both Ukrainian society and the world community in general.

Keywords: national character, national consciousness, national self-identification, public consciousness, political consciousness, ideology of nationalism, idea of national identity.

Політична свідомість будь-якого суспільства є тим чинником, котрий істотно впливає на характер і якість політики, а отже, на характер і якість всього суспільного життя, оскільки саме політика являє собою той інструмент, який відіграє значну роль в формуванні умов існування і функціонування, як соціуму в цілому, так і кожного з його членів. І саме тому дослідження всіх граней цього складного явища, що зветься політичною свідомістю, має не лише науково-теоретичне, а і вагоме практичне значення.

Виходячи з того, що політична свідомість виступає складовою національної свідомості, глибоко в неї закорінена і включає в себе всі її позитиви і негативи, аналіз політичної свідомості доцільно починати з загальної характеристики свідомості національної, на ранньому етапі – етнічної, але для зручності викладу в подальшому тексті будуть вживатись терміни «національна свідомість» і «національний характер», який становить ту психологічну основу, на котрій формується свідомість нації.

Національний характер і відповідно національна свідомість народу формуються і розвиваються на протязі всього його історичного існування під впливом найрізноманітніших факторів, піддаючись певним трансформаціям і в той же час в більший чи менший мірі зберігаючи набутки всіх історичних епох.

До речі, на консерватизм народної свідомості звертав увагу ще відомий український письменник І. Нечуй-Левицький. «Незважаючи на те, - писав він, - що християнські догмати і християнська мораль вже увійшли в народне життя, ще й досі між народом не згнуло давнє поганство. Воно ще й досі держиться в житті народу в обрядах і звичаях, в колядках і щедрівках, веснянках, купальських піснях, весняних іграх, приказках, забобонах і ліках сільських знахарок»¹.

Що ж до специфіки національної свідомості, то вона зумовлюється особливостями сприйняття усвідомлення і осмислення даним народом навколишнього світу і, в кінцевому рахунку, є вивором його історичної долі. І тому розглядати свідомість української нації не можна в відриві від її історії.

На ранньому етапі формування психіки і свідомості кожного народу вирішальну роль відіграють географічні, кліматичні і ландшафтні умови його існування, оскільки саме вони визначають конкретні способи забезпечення цього існування, тобто характер трудової діяльності етносу. Бо, як відомо, специфіка трудової діяльності не лише формує необхідні фізичні навички, а і відповідні психічні якості індивіду, а в даному разі цілого народу, що і позначається на його характері і на його національній свідомості.

Крім того географічний фактор на ранньому етапі передісторії і історії народу через міграційні і асимілятивні процеси справляє вплив і на його генофонд, що теж відбивається на його психічному складі. І, оскільки територія сучасної України в давнину була перехрестям багатьох міграційних потоків і інтенсивних міжетнічних контактів, не виключено, що вони також залишили свій слід в національній генетиці і психіці. Однак, зважаючи на те, що дана проблема не досліджена, можна лише припустити, що цій історичній спадщині українці зобов'язані своєю дещо гіпертрофованою емоційністю, яка має позитивний вплив на національну культуру, надаючи їй самобутнього і яскравого забарвлення і одночасно дуже негативно відбивається на свідомості мас, перетворюючи їх на ідеальний об'єкт маніпулювання.

Але, не заглиблюючись в проблеми генетики, слід ще раз підкреслити той факт, що на ранньому етапі формування етносу, коли закладаються глибинні підвалини його психіки, характеру і свідомості визначальну роль відіграє специфіка трудової діяльності, яка забезпечує йому засоби існування і виживання.

Український народ, як відомо, з прадавніх часів добував собі такі засоби землеробською працею, що і наклало відповідний відбиток на його психіку і свідомість. Тяжка одноманітна пожиттєва праця вкупі з чисельними життєвими негараздами, що з покоління в покоління супроводжували життя селянина, витворили і відповідний тип людської особистості з притаманними йому консерватизмом, пасивністю, покорою долі і готовністю терпляче зносити будь-які життєві негаразди.

В той же час повна залежність селянина, як від непідвладних йому сил природи, так і від не менш непідвладних умов його соціального існування сформували у нього прагнення перекладати вирішення своїх проблем на будь-яку сторонню силу, котра могла персоніфікуватись як бог, святі чудотворці, доля і, навіть, впливові земні особистості. І ці всі відзначені риси в значній мірі притаманні і сучасній українській національній свідомості.

Разом с тим, гіпертрофована емоційність національної психіки послужила сприятливим психологічним ґрунтом для формування помітної кількості індивідів з так званою девіантною поведінкою, інакше кажучи, тих, кому складно, або взагалі неможливо психологічно вписатись в рутинне повсякденне життя. В давнину представники цього соціального типу в значній мірі поповнювали лави козацтва, а в новітні часи втілили в собі той специфічний український анархізм, котрий немає під собою жодного теоретичного обґрунтування, а є лише психологічною моделлю, що ввібрала в себе уявлення про свободу слабо соціалізованого індивіду.

Вкрай несприятливі історичні умови склались в Україні і для формування у національній свідомості цієї її грані, яку прийнято звати свідомістю політичною. В свідомості широких народних мас вона, по суті, взагалі була відсутня внаслідок умов історичної долі народу.

Відстороненість народних мас від державотворчості на ранньому етапі національної історії не заклала в їхню свідомість глибинних основ державницької психології, а подальша втрата національної держави на кілька століть зовсім зняла цю проблему з повістки дня. Значного негативу в цьому плані надав факт перебування українських земель в складі різних держав, до того ж з абсолютистсько-монархічною формою правління, що не сприяло виробленню в суспільному житті і в суспільній свідомості ні демократичних традицій, ні практичних навичок політичної діяльності.

Психологічним наслідком цих історичних обставин стало явище, яке можна позначити одним коротким терміном – аполітичність. Ставлення до політики відбилось відповідним чином і на ставленні до власної державності, на що свого часу вказував М. Грушевський: «Придавлені такою економічною неволею, невміючи добитися собі голосу в політичній життю й змінити неприхильні громадські й політичні обставини народні маси не цінили свого державного життя»². І, оскільки, докорінних змін в дану ситуацію не внесли ні досить формальна радянська демократія, ні не-

залежна українська держава, аполітичність і сьогодні залишається стійкою ознакою української суспільної свідомості.

Помітний слід в свідомості українського суспільства залишив іще один історичний негатив – розпорошеність українських земель, їхнє багатомісне перебування у складі інших держав, з притаманними тим мовою, побутом, звичаями і традиціями, культурою, соціальними і політичними відносинами, а також з внутрішніми міграційними процесами. Все це в той, чи інший спосіб чинило вплив на українську спільноту, зокрема, і на її свідомість, не даючи останній досить відчутного регіонального характеру.

Регіоналізм української національної свідомості, нескладно помітити, досліджуючи свідомість мешканців різних територій сучасної української держави. І дане явище не можна не вважати неістотним, або політично нейтральним, оскільки воно в значній мірі визначає політичні симпатії і політичні орієнтації значної частини населення. Нажаль, з цим фактором не хоче рахуватись український політикум.

Детальне дослідження регіональної свідомості не входить в задачу даної статті, і тому тут достатньо торкнутись лише її окремих проявів, перш за все тих, які з сфери національної свідомості перетікають в сферу національної самосвідомості і характеризують сприйняття і усвідомлення нацією самої себе. Крім того, характеристика регіональних особливостей української національної свідомості і самосвідомості не прив'язується до території всієї держави, а обмежується лише окремими регіонами, які дають достатньо ілюстративного матеріалу для обґрунтування висловленої тези.

Аналіз регіональних особливостей української національної свідомості і самосвідомості доцільно починати з Наддніпрянщини, дещо умовно окресливши її межі басейном середнього Дніпра. Наддніпрянщина вписала багато героїчних, драматичних і, навіть, трагічних сторінок в українську історію, але, якщо виключити окремі буремні періоди, життя тут протікало спокійно, консервативно, зосереджуючись переважно в селах і невеличких містечках,

культивуючи і передаючи з покоління в покоління ті риси селянської психології, які стали продуктом умов їхнього існування.

Живучи в атмосфері ними ж вибудованого побуту і ними ж створеної народної культури наддніпрянські селяни, звичайно, усвідомлювали свою українськість, але, оскільки будь-яка політика держави не зачіпала глибинних основ їхнього життя, національний момент в їхній свідомості і самосвідомості залишався на другому плані, чільне ж місце належало проблемам соціальним, що знаходить своє відлуння і в свідомості сучасного українського суспільства.

В інших умовах формувалась національна самосвідомість в західноукраїнських землях, особливо в Галичині, де соціальне гноблення повністю співпадало з гнобленням національним, оскільки українські селяни експлуатувались польськими панами. Польською була і місцева влада, навіть і у часи австрійської а пізніше – австро-угорської імперії. Все це знайшло відбиток в народній психології.

Якщо селяни, в першу чергу, були об'єктом економічної експлуатації, галицька інтелігенція сповна відчувала на собі дискримінацію саме за національною ознакою, як на побутовому, так і на державному рівні. Як захисна реакція на цю дискримінацію, зародилась і розвинулась ідеологія галицького націоналізму, яка знайшовши сприятливий ґрунт в свідомості різних верств західноукраїнського суспільства перетворила націоналізм з явища ідеологічного в явище психологічне, що набуло характеру ледве не генетичної ознаки населення.

Під впливом інших факторів формувалась свідомість і самосвідомість, котру доречніше назвати уже не національною, а суспільною, в індустріальних регіонах України, таких як нижнє Подніпров'я, Слобожанщина і Донбас. І, щоб в цьому переконатись, достатньо згадати сукупність визначальних факторів і проаналізувати їхню дію і взаємодію на прикладі Донбасу.

З XIX ст. слабо заселений на той час донецький край починає стрімко набувати характеру індустріального регіону, і, оскільки місцеве населення не здатне було забезпечити кадрові потреби нового напрямку розвитку, проблема вирішувалась за рахунок внутрішньої

міграції в межах великої багатонаціональної країни, що зумовило етнічну строкатість місцевого населення. Ще більше інтенсивності набули міграційні процеси в періоди індустріалізації і післявоєнного відновлення Донбасу. І це ще більше посилює етнічну неоднорідність його мешканців.

Вихідці з інших регіонів країни не тільки зберігали родинні, дружні і інші зв'язки зі своєю так званою малою батьківщиною, а і самі залишались її психологічним і культурним витвором і психологічно ще довго належали їй, сприймаючи Донбас, а отже і Україну лише як місце проживання. Такі суб'єктивні настрої мали під собою і ще одну основу, адже зміна місця проживання не змінювала громадянську приналежність особи. З тенденцією до поступового згасання відповідні психологічні установки передавались і наступним поколінням, тому розпад Радянського Союзу був сприйнятий певною частиною населення як особиста драма, навіть, якщо при цьому залишались осторонь ідеологічні і політичні фактори. Нажаль, українська влада нічого не зробила для психологічної інтеграції цієї частини громадянства в українське суспільство, отриманий психологічний спадок, підсилений розбіжністю регіональних інтересів, вже призвів до драматичних подій у новітній українській історії.

Завершуючи цей узагальнений аналіз української національної свідомості і самосвідомості як основи політичної свідомості нації, необхідно привернути увагу ще до одного аспекту даної проблеми. Якщо свідомість і самосвідомість сільського населення стабільно зберігала свою українську ідентичність, в багато національних містах, особливо на Наддніпрянщині і в індустріальних регіонах, вона поступово розмивалась, часто набуваючи характеру національної знеособленості. Цей процес відчутно інтенсифікувала урбанізація і глобалізація сучасного світу, що дозволяє говорити і про певну глобалізацію національної свідомості і самосвідомості.

В повсякденному житті це знаходить своє втілення в орієнтації значної частини населення не на національні і вітчизняні стандарти і системи цінностей в побуті, світогляді і культурі і т.п., а на стандарти і цінності, так би мовити, середньочивільні, які являють

собою дещо понижений варіант життєвих орієнтирів і норм економічно розвинених країн сучасного світу.

Всі відзначені вище риси української національної свідомості і самосвідомості так, або інакше екстраполюються на політичну свідомість, а отже, і на політичне життя сучасного українського суспільства, вносячи в них низку істотних негативів.

Перш за все, доводиться констатувати, що зміна історичних умов так і не призвела до подолання традиційної аполітичності мас. Однак сьогодні це явище зумовлене дещо іншими причинами, головна з яких – нерозуміння значною частиною суспільства соціальної ролі політики, несприйняття її як інструменту формування умов суспільного життя і, відповідно, умов існування кожного члена даного соціуму. Наслідком такого ставлення до політики є виключення її аполітичним індивідом з системи власних цінностей, а отже і з системи особистих інтересів, що, в свою чергу зумовлює відсутність політичних знань, політичної культури і будь-якої власної політичної позиції. Таким чином політичне невігластво помножене на гіпертрофовану емоційність мас, підсилене до того ж економічними негараздами перетворює ці маси з суб'єкту політичного життя на об'єкт маніпулювання.

Одним з наслідків відсутності в історичному минулому демократичних традицій і практичних навичок участі широких народних мас в політичному житті є нерозуміння ними і несприйняття ролі політичних партій і як суб'єктів політики і як виразників інтересів певних соціальних груп. Більш того, значна частина населення взагалі не ідентифікує себе з цією, або іншою соціальною групою, а тому і не вбачає потреби в наявності відповідної політичної партії.

Несприйняття політичних партій, відсутність інтересу до їхніх програм, навіть за наявності пропорційної виборчої системи, компенсується в народній свідомості підвищеною увагою до партійних лідерів. При чому останні, по суті, зовсім не асоціюються зі своїми політичними партіями, а сприймаються як ота вища сила, котра нарешті здійснить всі сподівання і очікування електорату, вирішить всі його нагальні проблеми і задовольнить всі суттєві потреби.

Таким чином спрацьовує традиційний стереотип національної свідомості – перекладання вирішення власних проблем на будь-яку сторонню силу.

Пов'язуючи з певним політичним лідером вкрай завищені очікування і сподівання маси ладні піднести його до рангу національного кумиру, але оскільки їхні сподівання і очікування не виправдовуються, народне захоплення ним змінюється глибоким розчаруванням, через що втрата владою в короткий час легітимності стала у нас ледве не національною традицією.

На поточний момент, переживши низку розчарувань і не спостерігаючи на політичному обрії жодної яскравої постаті народ заглибився в політичну пасивність, демонструючи ще одну набуту сумним історичним досвідом рису національного характеру – готовність покійно і терпляче зносити всі життєві негаразди. Однак, оскільки сприйняття масами політики продовжує залишатись більш емоційним, ніж раціональним, не існує жодної гарантії того, що при появі на політичній сцені особистості, здатної викликати захоплення мас, не повториться уже такий знайомий феномен – черговий прихід месії.

До того ж, месіанські уявлення українського суспільства набули сьогодні ще одного виміру. Не втрачаючи орієнтації на чітко персоніфікованих політичних діячів суспільство включило в спектр своїх сподівань і інші величини, більш масштабні, але і більш абстрактні, наприклад, міфологізований варіант Європи з її європейськими цінностями, котрі невідомо чим відрізняються від цінностей загально демократичних, зафіксованих, між іншим, в конституції України³.

Та ж тенденція – прагнення перекласти вирішення своїх проблем на яку-небудь сторонню силу – прослідковується і в ставленні українського суспільства до держави, але в цілому проблема взаємин українського громадянства набагато складніша. Для характеристики основних аспектів даної проблеми доцільно розмежувати смислові відтінки термінів «країна» і «держава». Країна – природне і соціальне середовище, в якому індивід народився і став не просто

абстрактною соціалізованою особистістю, а продуктом саме цього середовища, ввібравши в себе його мову, побут, звичаї і звички, культуру, всі його позитиви і негативи. Тому власна країна в сенсі Батьківщина, як правило, сприймається позитивно, оскільки асоціюється з тим психологічним комфортом, котрий створюють звичні умови існування і на відчутті якого базується, так би мовити, крайовий патріотизм – любов до рідного краю.

Витоки такої любові в притаманній йому поетичній манері блискуче характеризував В. Винниченко: «Непереможна, вдячна, трохи навіть містична через свою непереможність і нерозгаданість любов живе в душі людини до всього того, серед чого відбувалася найкраща доба її існування – до тих людей, до тої місцевості, до тих будинків, рослин, звірят, до мови тих людей, до крику тих звірят, до всіх явищ, які сприяли, які були хоча би свідками зросту її життєвої сили»⁴. Значно складнішим і багатограннішим є сприйняття індивідуальною свідомістю держави як політичної інституції. Якщо країна сприймається її населенням як об'єктивна даність, в основі ставлення громадянина до держави лежить низка адресованих їй вимог, оскільки держава зобов'язана відповідати за безпеку громадянина, умови його самореалізації і, навіть, за його почуття власної гідності. Адже відомо, що багато людей вимірюють власну самоцінність авторитетом і престижем своєї держави в світовому співтоваристві.

Таким чином, сприйняття громадянами своєї держави і ставлення до неї коригується багатьма як об'єктивними і суб'єктивними факторами. Серед об'єктивних факторів, звичайно, в першу чергу, слід назвати здатність держави задовольняти життєві потреби і інтереси громадян. До факторів суб'єктивних можна віднести: психічні особливості конкретного індивіду, вплив на нього соціального оточення, характер виховання і освіти, особистий життєвий досвід, а також ефективність державного механізму цілеспрямованої імплантації в свідомість громадян офіційно санкціонованої системи політичних цінностей, що, власне, і є їхньою політичною соціалізацією. Все ж, в кінцевому рахунку, ставлення громадян до держави

зумовлюється її відповідністю чи не відповідністю їхнім вимогам і очікуванням. В залежності від цього система засвоєних політичних цінностей може, або закріплюватись в їхній свідомості, або, навпаки, розхитуватись, розмиватись і врешті-решт, заміщуватись іншими цінностними системами, іноді, навіть діаметрально протилежними.

На жаль, нездатність сучасної української держави задовольнити в достатній мірі вимоги і очікування суспільства призводить до негативних наслідків не лише в економічній і соціальній сфері, а і в суспільній свідомості. І одним з таких наслідків є поширення серед громадян еміграційних настроїв, котрі до того ж підсилюються глобалізацією суспільної свідомості, розмиванням її національних орієнтацій, стандартів і цінностей⁵.

Залишаючи осторонь проблему реальної еміграції з її позитивами і негативами хотілось би привернути увагу до політичних настроїв і політичної поведінки тієї частини суспільства, для якої еміграційні бажання з тих або інших причин залишились нездійсненними. В основі еміграційних прагнень, за винятком окремих випадків, лежить усвідомлене, чи не усвідомлене, обгрунтоване чи не обгрунтоване, але завжди негативне ставлення до власної держави, і не реалізація міграційних бажань не тільки не знімає, а, навпаки, підсилює цей негатив, перетворюючи громадянина на, так би мовити, внутрішнього емігранта, байдужого до інтересів і долі власної держави, яку він сприймає лише як незручне місце проживання. В політичному вимірі це явище виливається або в повну політичну байдужість і пасивність, або в готовність надати політичні послуги кожному, хто в той чи інший спосіб здатен їх оплатити.

Ще одним джерелом проблем в сфері політичної свідомості сучасного українського суспільства являється регіоналізація національної, а, точніше, суспільної, свідомості і самосвідомості, підсилена регіоналізацією життєвих інтересів мешканців різних регіонів держави. Недостатнє врахування, а іноді і ігнорування владою регіональної специфіки таїть в собі небезпеку виникнення гострих кризових ситуацій, гострота яких значно підсилюється, якщо до ре-

гіональних відмінностей долучаються відмінності національні і мовні.

Сьогодні від українських політиків час від часу можна почути скарги на сусідні держави, котрі, начебто, намагаються зруйнувати внутрішню стабільність українського суспільства, використовуючи мовну проблему, але для того щоб проблему використати її спочатку треба або створити, або загострити наявну, отриману як історичний спадок. Саме цим і займається український політик, демонструючи при цьому свій вкрай низький професійний рівень. І це ще одна вада політичної свідомості і політичної культури сучасного українського суспільства.

Всі перераховані вище проблеми, недоліки і вади суспільної свідомості і, зокрема свідомості політичній, притаманні, так звані, буденній свідомості, на рівні якої переважно і функціонує свідомість широких народних мас. Але не краще виглядає справа з національною, а тим більше, з державницькою ідеологією. Взагалі на терені ідеології в українському суспільстві і в українському політикумі спостерігається досить глибокий вакуум. По суті по-справжньому ідеологізованими партіями в Україні залишаються тільки партії націоналістичного спрямування. І саме ця особливість сучасного стану ідеологічного аспекту українського політикуму є його істотною вадою.

Ідеологія націоналізму, як відомо, багато варіантна, одна к всі її варіанти мають одну і ту ж спільну рису – гіпертрофований національний егоїзм, що передбачає необмежений ні юридичними, ні моральними нормами пріоритет інтересів своєї нації стосовно інтересів інших націй і людства в цілому. Інакше кажучи, будь-яка форма націоналізму включає в себе, або глибоко прихований, або цілком відвертий елемент ксенофобії. І український націоналізм в цьому сенсі не є винятком. Достатньо згадати хоч би «десять заповідей» одного з батьків українського націоналізму М. Міхновського, в яких останній, крім всього іншого, настійно радить українським чоловікам ніколи не одружуватись з неукраїнками, інакше їхні діти

будуть їм ворогами⁶. По суті на тих же ксенофобських позиціях стоять і сучасні українські націоналістичні партії⁷.

Навряд, чи варто доводити, що подібна ідеологія не може служити фундаментом для розбудови демократичного суспільства і його держави, тим більше, в поліетнічній країні, якою фактично і є Україна.

Альтернативою націоналістичної ідеології мала б стати ідеологія дійсно національна, а, точніше державницька, здатна об'єднати членів українського суспільства не за їхньою етнічною ознакою, а за спільною приналежністю до українського громадянства. Однак така ідеологія в Україні все ще не сформована, і український політикум і далі продовжує послуговуватись ідеологемами сумнівної якості з більш або менш відчутним націоналістичним присмаком.

Зразком такого пом'якшеного і прихованого українського націоналізму може служити ідея пріоритетності української нації в світовому цивілізаційному процесі⁸. Особливою популярністю у політиків ця ідея користувалась в період 2004-2010 рр., Однак для глобалізованої свідомості мас більш прийнятною виявилась ідея євроінтеграції, запропонована їм, на жаль, в дуже міфологізованому варіанті.

Але при всій зовнішній привабливості подібні ідеї не можуть стати основою державницької ідеології, і не тільки через свою ілюзорність, а, перш за все, через те, що вони залишають десь поза дужками реальні проблеми сучасного українського суспільства.

В той же час фундаментальну ідею, придатну для формування і розвитку державницької ідеології і в українських реаліях, зовсім нема потреби винаходити, оскільки вона вже сформульована і до певної міри реалізується в політичній практиці низки держав. І нею є добре відома ідея соціально орієнтованої держави. Не будучи панацеєю від всіх негараздів сучасного світу, вона все ж спроможна забезпечити, принаймні, мінімальний баланс інтересів різних соціальних груп в притаманному цьому світові складно структурованому і внутрішньо суперечливому суспільстві. Проблеми соціальної політики є особливо актуальними для України, на що свого часу вка-

зував В. Винниченко. «Яка є помилка, – констатував він, – вважати національне питання поза сферою питань соціальних»⁹.

Те, що ідея соціально орієнтованої держави не стала реальним і ключовим елементом української державницької ідеології і політичної практики можна пояснити рядом, як об'єктивних так і суб'єктивних причин, в тому числі і особливостями етапу історичного розвитку, на якому перебуває сучасна Україна. Однією з об'єктивних причин є той факт, що лейтмотивом розвитку українського суспільства все ще залишається нагромадження початкового капіталу. На цьому етапі набувачі капіталу ставлять свої власні інтереси значно вище від інтересів держави, що, до речі, і зафіксував, так званий, «класичний» лібералізм.

Що ж до причин суб'єктивного характеру, то головна з них полягає в тому, що українські набувачі капіталу, консолідувавшись в групи з більш або менш спільними інтересами, так і не змогли консолідуватись в єдиний клас, оскільки специфічні інтереси окремих груп мають між собою, або мало точок дотичності, або взагалі виступають як діаметрально протилежні.

Неминучим наслідком цієї ситуації стала відсутність консолідованої політичної еліти, здатної забезпечити політичну стабільність суспільства, виробити чітку стратегію економічного і політичного розвитку і сформулювати ефективну державницьку ідеологію, котра могла б стати основою політичної соціалізації широких народних мас.

Звичайно, всі відзначені вище негативи політичної свідомості і політичної дійсності сучасного українського суспільства можна віднести до хвороб зростання, але будь-яка хвороба може стати летальною, якщо їй не протиставити дієві ліки. Коли ж мова іде про проблеми суспільства, пошук ліків починається з усвідомлення цих проблем для подальшого визначення шляхів їхнього подолання.

1. *Нечуй-Левицький І.С.* Світогляд українського народу. Київ, 1992. С.1-2.
2. *Грушевський М.С.* Історія України. Ілюстрована історія України, репринтне відтворення 1913. Київ-Львів МП «Райдуга» - кооп. «Золоті ворота», 1992. С. 132.

3. *Конституція України*. Київ: Преса України, 1997. С.9-27. 4. *Винниченко В.К.* Відродження нації. Київ: Вид. політичної літератури України, 1990. Ч.1. С.73. 5. *Соціальна група «Рейтинг»* Дослідження міграційних настроїв населення // Економічна правда. 2017. 3 жовтня. 6. *Політологія*. Кінець ХІХ – перша половина ХХст.: хрестоматія / за ред. О.І. Семківа. Львів: Світ, 1996. С. 141-142. 7. *Сич О.* Національний авторитаризм як етап становлення Української демократичної держави в посттоталітарному суспільстві // *Визвольний шлях*. Суспільно-політичний, науковий та літературний місячник. Кн. 5(710). 2007. Травень. Річник 60. С. 3-21. 8. *Бєбик В.М.* Богом обрана Україна // *Голос України*. 2010. 26 травня; Шилов Ю.А. *Прародина ариев*. Москва, 1990. 9. *Винниченко В.К.* Відродження нації. Київ: Вид. політичної літератури України, 1990. Ч.2. С.32

Kraskovskaya Margarita. Some aspects of political consciousness of ukrainian society: origins and current status

Political consciousness of any society is a constituent part of its national consciousness; it is deeply rooted and bears all imprints, both of positive and of negative aspects. This article is focused, par excellence, on negative ones both inherited from historical past and generated by modernity as , according to the author's point, in order to solve any problem one must initially realize it. And the very negative aspects of national and therefore political consciousness create a list of problems in life of modern Ukrainian society.

Consciousness of any nation, in the end, is a result of its living conditions and its historical fate which includes all the diversity and difficult interweaving of factors that have made its history.

Among the existing factors that have been forming the consciousness of Ukrainian nation during many years, first of all we should point out the agrarian nature of Ukrainian society which causes the specific psychological type of personality with the inherent conservatism, surrendering to fate and indigenous defenselessness of a peasant before natural and social phenomenon, with habits to shift the blame and responsibility on any other external force.

These qualities of Ukrainian consciousness are not difficult to notice even today in political or life position of a decent part of society. In particular, this phenomenon can be observed in the exaggerated hopes and expectations from political leaders to

whom national consciousness has given the higher status and who are able to solve all the vital problem of the citizens.

At the same time rather specific characteristic of Ukrainian national psychology is somewhat hypertrophied emotionality which, from the one side, transfigures one part of the society into the ideal object of manipulation (modern events give us the convincing examples); from the other side, it forms a certain number of individuals with so-called deviant behavior, whose psychological peculiarities complicate their integration into everyday life. It was they who joined to the Cossacks in ancient times, and in modern times they have embodied the purely psychological model of Ukrainian anarchism which contains the idea of the freedom of a weakly socialized individual.

Significant negative aspect for the formation of the national and, first of all, political consciousness of the Ukrainian society became the early loss of its own statehood and the staying of Ukrainian lands as a part of various absolutist empires that assisted nor to the contribution of democratic traditions formation nor to the development of practical skills of political life.

As a consequence of these circumstances there is a lack of understanding by the masses of the role of politics as an important instrument of their life conditions shaping, and therefore the absence of interest of the politics and political knowledge which gives rise to profound political ignorance. One of the manifestations of this ignorance is the lack of understanding by the masses of the role of political parties and the orientation not on the party programs, but on the party leaders.

Another characteristic of Ukrainian national (more precisely – of social) consciousness is its regionalism formed as a consequence of the existence and development of individual Ukrainian lands under different historical conditions. In turn, regionalism of consciousness has caused the regionalism of self-consciousness. For example, the citizens of Dnieper region (Naddniprovschyna) being aware that they are Ukrainians, at the same time, were concerned with social problems rather than with national ones. But for the citizens of Halychyna where during several centuries social oppression coincided with the national one, nationalism has become a constituent part of national consciousness.

Under the influence of other factors the consciousness of city was forming, in particular of industrial regions, i.e. in Donbas. From the beginning of industrialization of this region the need for workpeople was met at the expense of internal mi-

gration processes in the large multinational state. Immigrants from other areas continued maintaining their family, friendly and psychological ties with their homeland apperceiving the new land just as a place of living. Such perception, though with the extinction tendency, was transmitted to future generations. And its echoing has been preserved till now. Unfortunately the low level of professionalism of Ukrainian politics, its incapability to consider the specifics of regional consciousness and self-consciousness add problems to the life of Ukrainian society.

Along with regionalization of social consciousness we can observe its so-called globalization. In conjunction with life's problems this phenomenon has formed peculiar social type which can be characterized as domestic emigrant. Not having carried out their migration aspirations for various reasons, the individuals cease to percept themselves as citizens of their own country by expressing their attitude whether by total political indifference whether by willingness to serve any political party if being paid.

Defects and shortcomings of everyday consciousness of masses are replenished by unsatisfactory condition of state and national ideology. In fact, only nationalist parties are ideologized in Ukraine. But the nationalism, especially in multinational state which Ukraine is, can be nor psychological nor ideological base for building a democratic society as any form of this multivariate ideology includes elements of xenophobia whether hidden or not. As for the effective state ideology it is still unsatisfied though being an urgent need for the state policy.

The increasing of the level of political consciousness and political culture of the masses should be considered as no less important task, as the it is the substantive factor of progressive development of society.

Unfortunately the solving of these problems is complicated by numerous economic problems and the divergence of interests of different social groups. However, we should look for the method to solve them and the substantial step towards this can become a consolidated state ideology the center element of which must be the idea of socially oriented state. Besides, the level of political education of masses needs to be raised.

Keywords: national character, national consciousness, national self-identification, public consciousness, political consciousness, ideology of nationalism, idea of national identity.